

**СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «КРИМІНОЛОГІЧНИЙ МОНИТОРИНГ»,
«МОНИТОРИНГ КРИМІНОГЕННОЇ СИТУАЦІЇ» ТА
«МОНИТОРИНГ ОПЕРАТИВНОЇ ОБСТАНОВКИ»**

У статті доведено, що категорії «криминологічний моніторинг» та «моніторинг оперативної обстановки» не є тотожними. Так, під оперативною обстановкою запропоновано розуміти сукупність обставин і умов у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайної ситуації (події) або вчинення кримінального та адміністративного правопорушення, з урахуванням яких визначаються і уточнюються завдання для підрозділів поліції.

Зроблено висновок про те, що поняття «криминологічний моніторинг» є більш широким поняттям, ніж «моніторинг криминогенної ситуації (обстановки)».

Встановлено, що поняття «криминологічний моніторинг» та «моніторинг оперативної обстановки» є близькими, проте не тотожними. Зокрема, вони відрізняються в частині змісту (моніторинг оперативної обстановки включає у себе спостереження, вимірювання та оцінку не тільки певних злочинних явищ, але і інших надзвичайних подій та правопорушень) та мети.

Ключові слова: криминологія, поліція, запобігання злочинності, поліцейська діяльність, криминологічна діяльність, криминологічний моніторинг, моніторинг криминогенної ситуації, моніторинг оперативної обстановки, запобігання кримінальним правопорушенням.

В статті доказано, що категорії «криминологический мониторинг» и «мониторинг оперативной обстановки» не тождественны. Так, под оперативной обстановкой предложено понимать совокупность обстоятельств и условий при угрозе возникновения или возникновения чрезвычайной ситуации (события) или совершение уголовного и административного правонарушения, с учетом которых определяются и уточняются задачи для подразделений полиции.

Сделан вывод о том, что понятие криминологический мониторинг является более широким понятием, чем мониторинг криминогенной ситуации (обстановки).

Установлено, что понятия «криминологический мониторинг» и «мониторинг оперативной обстановки» близки, однако не тождественны. В частности, они отличаются в части содержания (мониторинг оперативной обстановки включает наблюдение, измерение и оценку не только определенных преступных явлений, но и других чрезвычайных событий и правонарушений) и цели.

Ключевые слова: криминология, полиция, предотвращение преступности, полицейская деятельность, криминологическая деятельность, криминологический мониторинг, мониторинг криминогенной ситуации, мониторинг оперативной обстановки, предотвращение уголовных правонарушений.

The article proves that the categories "criminological monitoring" and "operational monitoring" are not identical. Thus, it is proposed to understand the operational situation as a set of circumstances and conditions in case of threat or occurrence of an emergency (event) or commission of a criminal and administrative offense, taking into account which tasks for police units are defined and specified.

It is concluded that the concept of "criminological monitoring" is a broader concept than "monitoring of criminogenic situation".

It is established that the concepts of "criminological monitoring" and "operational monitoring" are close, but not identical. In particular, they differ in terms of content (monitoring of the operational situation includes observation, measurement and assessment not only of certain criminal phenomena, but also other emergencies and offenses) and purpose.

Key words: *criminology, police, crime prevention, police activity, criminological activity, criminological monitoring, criminogenic situation monitoring, operational situation monitoring, criminal offense prevention.*

На сьогоднішній день на законодавчому та підзаконному рівнях в контексті кримінологічної діяльності досить частко згадуються такі напрямки діяльності, як кримінологічний моніторинг, моніторинг криміногенної ситуації та моніторинг оперативної обстановки, зміст яких досить часто не розкривається.

Варто вказати, що питанню кримінологічного моніторингу, як окремого напрямку кримінологічної діяльності приділялася й приділяється чимала увага у працях таких вітчизняних вчених, таких як С.В. Бабанін, А. М. Бабенко, О. М. Бандурка, А. Б. Блага, В. С. Батиргарєєва, В. М. Бєсчастний, Є. М. Блажівський, І. Г. Богатирьов, В. І. Борисов, Р. С. Вєприцький, М. Г. Вєрбєнський, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, В. К. Гришук, Л. М. Давиденко, Ю. Б. Данильченко, С. Ф. Дєнісов, Т. А. Дєнісова, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, В. П. Ємельянов, О. О. Житний, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. С. Ішук, О. Г. Кальман, А.В. Коваленко, Т. В. Корнякова, О. Г. Колб, О. М. Костенко, І. М. Копотун, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, О. А. Мартиненко, В. О. Меркулова, В. А. Мисливий, С. А. Мозоль, А. А. Музика, Ю. В. Нікітін, Ю. В. Орлов, Н. А. Орловська, В. М. Попович, В.В. Сокурєнко, В. А. Тимошенко, В. П. Тихий, В. М. Трубников, В. О. Туляков, П. Л. Фріс, В. Б. Харченко, О. М. Храмцов, П. В. Хряпінський, В. В. Шаблістий, В. І. Шакун, О. С. Шєремет, О. Ю. Шостко, О. О. Юхно, Н. М. Ярмиш та ін. Водночас, на науковому рівні не приділялася увага співвідношенню категорій «кримінологічний моніторинг», «моніторинг криміногенної ситуації» та «моніторинг оперативної обстановки». Ба більше, в нормативно-правових актах дані категорії вживаються або як тотожні поняття, або як різні, через що виникає нагальна потреба їх дослідження.

Метою цієї статті є дослідження співвідношення названих наукових категорій, що дозволить розмежувати різні напрямки кримінологічної діяльності правоохоронних органів.

Як відомо, кримінологічний моніторинг – це багатогранне явище, яке являє собою спосіб пізнання, спрямований на оптимізацію системи протидії та запобігання злочинності шляхом спостереження, вимірювання та оцінки певних явищ або процесів (як в розрізі дослідження окремих видів кримінальних правопорушень, так і в цілому, дослідження причин та умов вчинення злочинів та кримінальних проступків, особи кримінального правопорушника тощо), виявлення характеру, тенденцій і закономірностей в їх розвитку та вироблення на підставі отриманих даних прогнозів й ефективних заходів реагування.

У Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, схваленої Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1000/2011 «Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю» вказано, що інформаційне та наукове забезпечення боротьби з організованою злочинністю має включати удосконалення системи моніторингу криміногенної ситуації в частині діяльності організованих злочинних угруповань у державі в цілому та її регіонах зокрема, а також сусідніх та інших державах [1].

Наведене положення демонструє виняткову важливість моніторингу криміногенної ситуації як інформаційно-наукового заходу, який неодмінно допомагає у боротьбі зі злочинністю. Зокрема, законодавець згадує моніторинг діяльності організованих злочинних угруповань як невід'ємну частину моніторингу криміногенної ситуації в державі.

Варто наголосити, що в цьому підзаконному нормативно-правовому акті згадується не кримінологічний моніторинг, а моніторинг криміногенної ситуації. Зрозуміло, що дані поняття є близькими за своїм значенням, а, можливо, навіть тотожними. Втім, для того, аби підтвердити або спростувати останній умовивід, доречно проаналізувати зміст поняття «моніторинг криміногенної ситуації», що буде зроблено нижче.

У Законі України від 02 липня 2015 року № 580-VIII «Про Національну поліцію» [2] законодавець прямо не відносить кримінологічний моніторинг (як і моніторинг криміногенної ситуації) до числа завдань поліції або основних повноважень поліції. Ба більше, у вказаному нормативно-правовому акті взагалі відсутня згадка поняття «кримінологічний моніторинг».

Втім, названий факт жодним чином не свідчить про те, що поліція як центральний орган виконавчої влади не має право проводити криминологічний моніторинг або ж про те, що вказана діяльність є неважливою та не потребує уваги, адже:

1) перелік повноважень, викладений у ст. 23 Закону України від 02 липня 2015 року № 580-VIII «Про Національну поліцію» не є вичерпним, що прямо впливає з назви даної статті «Основні повноваження поліції» (тобто не всі, а лише певні, найбільш важливі);

2) законодавець може використовувати інші, тотожні поняття;

3) криминологічний моніторинг може розглядатись у даному законодавчому акті в якості частини інших, більш широких категорій (наприклад, в розрізі таких повноважень, як здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень та виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення).

На відміну від зазначеного вище законодавчого акта, у змісті Положення про Національну поліцію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877 «Про затвердження Положення про Національну поліцію», зустрічається поняття «моніторинг». Ст. 4 цього підзаконного нормативно-правового акта більш детально розкриває основні повноваження Національної поліції, серед яких, у п. 41 зазначається, що Національна поліція відповідно до покладених на неї завдань здійснює моніторинг оперативної обстановки в державі, вивчає, аналізує і узагальнює результати та ефективність поліцейської діяльності, інформує у порядку та спосіб, які передбачені законом, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також громадськість про здійснення державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [3].

Таким чином, у даному підзаконному нормативно-правовому акті згадується таке повноваження поліції, як здійснення моніторингу оперативної обстановки, зміст якого не розкривається.

Цікаво, що п.п. 2-3 цієї норми передбачають такі повноваження, як проведення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень та виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає в межах своєї компетенції заходів щодо їх усунення (тобто повноваження, закріплені у п.п. 1-2 ч. 1 ст. 23 «Основні положення» Закону України «Про Національну поліцію»).

Відтак, або Кабінет Міністрів України не відносить моніторинг оперативної обстановки до складу викладених повноважень, або ж підкреслює важливість цієї діяльності та за допомогою такого способу демонструє її виняткове значення.

На нашу думку, враховуючи значення даної діяльності поліції, доречно привести у відповідність Положенню про Національну поліцію зміст ч. 1 ст. 23 «Основні повноваження поліції» Закону України «Про Національну поліцію» шляхом доповнення норми п. 31, в якій доповнити до основних повноважень поліції здійснення моніторингу оперативної обстановки в державі, вивчення, аналіз і узагальнення результатів та ефективності поліцейської діяльності, інформування у порядку та спосіб, які передбачені законом, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також громадськість про здійснення державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Дані повноваження є вкрай важливими, а тому перенесення їх з Положення про Національну поліцію до Закону України «Про Національну поліцію» є цілком логічним та необхідним кроком.

Водночас, виникає питання щодо виду моніторингу, який має бути вказаний у цій нормі, адже, як було вказано вище, на підзаконному рівні зустрічаються такі поняття, як «моніторинг оперативної обстановки» та «моніторинг криминогенної ситуації». В контексті нашого дослідження важливо з'ясувати співвідношення цих понять між собою та з терміном «криминологічний моніторинг».

Як слушно вказує О.М. Литвинов, об'єктами криминологічного моніторингу є:

- 1) злочинність в єдності її стану, структури і динаміки; фонові для злочинності явища;
- 2) соціальні наслідки злочинності, її ціна;
- 3) детермінанти злочинності (як наявні, так і прогнозовані);
- 4) ступінь криміналізації суспільства в цілому, а також окремих соціальних груп;
- 5) індивідуальні злочинні прояви в динаміці змін в окремих складових їх механізми залежно від об'єкта посягання, способів, засобів і мотивів вчинення злочину;

б) стан протидії злочинності;

7) стан і тенденції розвитку науки кримінології [4, с. 374].

Думається, дані вказані об'єкти доречно розглядати в якості основних напрямків кримінологічного моніторингу, проте не єдиних. Наприклад, кримінологічний моніторинг може охоплювати також особу кримінального правопорушника, особу потерпілого тощо. Враховуючи це можна стверджувати, що кримінологічний моніторинг не обмежується виключно цими об'єктами.

Відповідно до ст. 1 розділу I Закону «Про Національну поліцію», Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [2].

Вказані способи служіння суспільству апіорі свідчать про те, що діяльність даного правоохоронного органу майже неможлива без проведення кримінологічного моніторингу, адже ефективна протидія злочинності можлива лише у випадку врахування поліцією та іншими правоохоронними органами результатів кримінологічного моніторингу.

Нагадаємо, крім кримінологічного моніторингу на підзаконному та науковому рівнях досить часто згадується і моніторинг оперативної обстановки. Наприклад, як зазначає Д.В. Петров, провідним напрямом діяльності штабу на рівні територіального органу внутрішніх справ є моніторинг оперативної обстановки та організація реагування на її зміни [5, с. 160].

Дійсно, відповідно до «Положення про штаб головного управління, управління МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті», затвердженого наказом МВС України від 24.05.2013 року № 505 «Про організацію діяльності штабних підрозділів Міністерства внутрішніх справ України», постійний моніторинг стану оперативної обстановки на території обслуговування та організація реагування на її зміни був одним з основних завдань штабів головного управління, управління МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті [6].

Втім, внаслідок реформування правоохоронних органів (зокрема, ліквідацією міліції та утворення Національної поліції України), вказаний підзаконний нормативно-правовий акт було скасовано наказом МВС України від 22.01.2016 № 39 «Про затвердження Типового положення про управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування головних управлінь Національної поліції України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві», яким одночасно було затверджено «Типове положення про управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування головних управлінь Національної поліції України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві».

На сьогоднішній день, моніторинг оперативної обстановки на території обслуговування та організація реагування на її зміни є одним з основних завдань управлінь організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування, які є структурними підрозділами головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях та м. Києві [7].

Натомість визначення поняття «оперативна обстановка» у цьому положенні не розкривається, що є суттєвим недоліком названого документа.

В підзаконних актах, виданих МВС України, поняття оперативної обстановки передбачено у Порядку організації внутрішньої, гарнізонної та караульної служб в органах управління і підрозділах Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій, затвердженому наказом МВС України від 07.10.2014 року № 1032. Відповідно до даного документа, оперативна обстановка – сукупність обставин і умов у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайної ситуації (події) або пожежі, з урахуванням яких визначаються і уточнюються завдання для органів управління та підрозділів гарнізону ОРС ЦЗ [8].

Перенісши дане визначення в площину діяльності поліції отримуємо наступне визначення: оперативна обстановка – сукупність обставин і умов у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайної ситуації (події) або вчинення кримінального та адміністративного правопорушення, з урахуванням яких визначаються і уточнюються завдання для підрозділів поліції.

Досліджуючи питання поняття та змісту оперативної обстановки І. В. Копотун дійшов висновку про те, що під нею (оперативною обстановкою) слід розуміти сукупність внутрішніх і зовнішніх умов, в яких здійснюється діяльність виправної колонії і які мають якісні та кількісні кримінологічні показники, що впливають на криміногенну ситуацію в ній і визначають її стан [9, с. 386].

Дане визначення є доволі схожим на запропоноване вище. З наведеної тези вченого також опосередковано випливає, що криміногенна ситуація (обстановка) входить до складу оперативної.

Для того, аби підтримати дану ідею, або спростувати її, проаналізуємо функції моніторингу оперативної обстановки, які перелічені у названому вище Типовому положенні про управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування головних управлінь Національної поліції України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві. Так, відповідно до ч. 3 вказаного документа, функція моніторингу оперативної обстановки та організації реагування на її зміни включає у себе:

1) збір, оцінку, аналіз інформації про криміногенну ситуацію на території обслуговування, кримінальні правопорушення, порушення публічної безпеки і порядку, інші надзвичайні події та заходи реагування, що вживаються підрозділами ГУ для усунення недоліків;

2) підготовку зведень про кримінальні правопорушення та інші, не пов'язані з ними, події, а також обмін інформацією стосовно них з іншими державними органами влади;

3) участь в організації діяльності оперативних штабів, ситуаційних центрів/відділів, робочих груп з координації дій та управління силами і засобами поліції під час проведення масових заходів, державних свят і надзвичайних подій;

4) участь у розробленні та контролі за реалізацією типових планів операцій спільно із заінтересованими підрозділами ГУ [7].

Наведені положення даного підзаконного акта підтверджують припущення про те, що моніторинг оперативної обстановки є більш широким поняттям, ніж моніторинг криміногенної ситуації.

Отримані результати також свідчать про те, що моніторинг оперативної обстановки не можна ототожнювати з криминологічним моніторингом, адже вказані види моніторингу мають різну мету (принаймні проміжну), зміст (моніторинг оперативної обстановки включає у себе спостереження, вимірювання та оцінку не тільки певних злочинних явищ, але і інших надзвичайних подій та правопорушень) тощо.

Враховуючи це, доречно додати до запропонованої нами редакції п. 31 ч. 1 ст. 23 таке повноваження поліції, як здійснення криминологічного моніторингу.

На підставі вищевикладеного постає логічне питання щодо тотожності криминологічного моніторингу та моніторингу криміногенної обстановки (ситуації). Для того, аби проаналізувати його, доречно розкрити зміст поняття «криміногенна ситуація».

Як зазначає Є.О. Дика, щодо визначення криміногенної ситуації можна виділити три групи авторів. Одні вважають, що криміногенна ситуація – каталізатор вчинення злочину. Інші вказують на те, що ситуації-пастки, які всім своїм існуванням прогнозують злочин; рішення людини його вчиняти або не вчиняти тут не відіграє особливої ролі. Треті наголошують на особливостях цього явища, при цьому поєднуючи або відокремлюючи його від інших суміжних понять [10, с. 75].

Таким чином, на сьогоднішній день в науці відсутня єдина позиція щодо змісту поняття «криміногенна ситуація». В будь-якому разі, наведені основні підходи щодо розуміння криміногенної ситуації демонструють, що криминологічний моніторинг є більш широким поняттям, адже, як зазначалося вище, охоплює не тільки каталізатори вчинення злочину, але інші явища та процеси.

На підставі викладеного у даній статті можна зробити **висновок** про те, що категорії «криминологічний моніторинг» та «моніторинг оперативної обстановки» не є тотожними. Так, під оперативною обстановкою запропоновано розуміти сукупність обставин і умов у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайної ситуації (події) або вчинення кримінального та адміністративного правопорушення, з урахуванням яких визначаються і уточнюються завдання для підрозділів поліції.

Крім того, нами доведено, що поняття «криминологічний моніторинг» є більш широким поняттям, ніж «моніторинг криміногенної ситуації (обстановки)».

Перспективним напрямком подальших досліджень вважаємо аналіз питань взаємодії поліції з іншими суб'єктами протидії злочинності та зарубіжного досвіду криминологічної діяльності поліції.

Список використаних джерел:

1. Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю: Указ Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1000/2011 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000/2011#Text>.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
3. Про затвердження Положення про Національну поліцію: постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 р. № 87 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#Text>.
4. Литвинов О. М. Моніторинг кримінологічній. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2015. № 2 (5). С. 374-375.
5. Петров Д. В. Кримінологічна характеристика та запобігання грабеджам та розбоям, що виняються неповнолітніми у громадських місцях: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2015. 255 с.
6. Про організацію діяльності штабних підрозділів Міністерства внутрішніх справ України: наказ Міністерства внутрішніх справ від 24.05.2013 р. № 505 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0924-13#Text>.
7. Про затвердження Типового положення про управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування головних управлінь Національної поліції України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві: наказ Міністерства внутрішніх справ від 22.01.2016 р. № 39 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0216-16#Text>.
8. Про затвердження Порядку організації внутрішньої, гарнізонної та караульної служб в органах управління і підрозділах Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій: наказ Міністерства внутрішніх справ від 07.10.2014 року № 1032 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1563-14#Text>.
9. Копотун І. М. Поняття та зміст оперативної обстановки у виправних колоніях. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 385-394.
10. Дика Є. О. Щодо визначення та змісту поняття криміногенної ситуації: когнітивний аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2015. № 17. Том 2. С. 73-76.

УДК 343.13

ШАХОВНИНА М. О.

**ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ
НЕЗАКОННОЇ ЛІКУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ**

У статті розглянуто генезу розслідування і протидії незаконної лікувальної діяльності на території України. Зроблено висновок про те, що перші правові норми, що безпосередньо стосувалися упорядкування лікарської діяльності, містяться у першому зводі писаного руського права – Руській Правді. У ній не лише забезпечувалась кримінально-правовими засобами охорона здоров'я людей, а й врегулювалися окремі аспекти професійної діяльності лікарів, що, в свою чергу, надало можливість по різні боки поставити законну лікувальну діяльність, тобто діяльність уповноважених на те суб'єктів, лікарів та виникла необхідність у окремій кваліфікації саме незаконної лікувальної діяльності, якою займалися інші суб'єкти,